

Михайло Димид

НОМЕНКЛАТУРА НАЗВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ЗА НОРМАМИ КОДЕКСУ КАНОНІВ СХІДНИХ ЦЕРКОВ¹

Починаючи від 1990 р. Б., а вже й перед тим, у підпіллі, Українська Греко-Католицька Церква вирізнялася з-поміж інших Церков-Сестер - спадкоємиць Київської Церкви - різними ініціативами в царині освіти, скерованими як на задоволення своїх внутрішніх культових потреб, так і на загальний розвиток культури свого народу. Ця бурхлива діяльність, джерела якої можна сягнути тільки в дії Утішителя, породила ряд установ, багато з яких продовжують кріпнути й розвиватися. Нині більшість із цих установ уже має чітко окреслену мету й завдання, здатна об'єктивно оцінити себе й побачити, наскільки кожна інституція відповідає нормативам освіти й виховання, встановленим як Партикулярним, так і Загальним правом і Вчительським Урядом Церкви. Такий аналіз принесе цим інституціям велику користь, бо скріпить їх, а, крім того, допоможе Київській Церкві - завданням якої власне є навчати - краще й гармонійніше виконувати цю дуже відповідальну місію. Така гармонізація, очевидно, призведе до певних змін у згаданих інституціях, внести які повинні самі єпархіальні єпископи чи чернечі вищі настоятелі; ці зміни торкатимуться також самої назви деяких установ. Щоб досконаліше орієнтуватися в номенклатурі назв навчально-наукових інституцій згідно з Кодексом канонів Східних Церков і в поставлених перед ними безпосередніми цілями існування, подаємо тут основні канонічні характеристики таких інститутів:

1. Семінарія;
2. Осідок (центр) студій Чину;
3. Католицький університет;
4. Католицький інститут вищих студій (університетський інститут);
5. Академія;
6. Науково-дослідний інститут;
7. Філія;
8. Церковний університет;

---

¹ Доповідь, виголошена на Раді ректорів Комісії з богословської освіти і виховання, Тернопіль, 8 лютого 1999 р. Б.

9. Церковний факультет;
10. Церковний вищий інститут релігієзнавства (релігійних наук);
11. Академія наук.

Наведений матеріал дозволяє відповісти на запитання: які назви відповідають яким інституціям?

1. Семінарія

Семінарія – це дім перебування і виховання тих, які мають ознаки покликання священнослужителя Христової Церкви.² У тому домі не обов'язково ведеться викладання.³ Такого роду дім може заснувати місцевий правлячий єпископ, хоч таких домів не повинно бути в малих єпархіях.⁴ Це означає, що єпархія повинна мати змогу нормально, без надмірних зусиль дбати про Семінарію, як матеріально, так і у плані забезпечення її дипломованими викладачами, і це, у свою чергу, не повинно бути основним видом її діяльності.

Семінарії не надана компетенція самостійно укладати чи змінювати обов'язкову програму. Факультети, Академії чи Університети самі укладають для себе програму навчання згідно з апробованими статутами, а для всіх

² Тут і далі текст канонів наводиться за виданням: Кодекс канонів Східних Церков, проголошений Іваном Павлом II / Авторизований переклад. - Львів: Видавництво 00. Василіян, 1995.

Кан. 331 - §2. У вищій семінарії повніше розвивається, перевіряється і зміцнюється покликання тих, які за певними ознаками вважаються здатними стало присвятити себе священнослужінню.

³ Кан. 340 - §1. Якщо в самій семінарії влаштовуються курси викладання предметів, то повинна бути відповідна кількість належно підібраних викладачів і справжніх знавців у своїй галузі знання, а у вищій семінарії вони повинні мати відповідні академічні ступені.

§2. Утримуючи стало на висоті власну щоденну підготовку, викладачі повинні радитись між собою і з керівниками семінарій, узгоджено співпрацюючи для цілісного навчання майбутніх служителів Церкви, дбаючи, серед розмаїття предметів про єдність віри і вишколу.

§3. Викладачі священних наук, ідучи слідами святих Отців і визнаних Церквою Учителів, особливо Сходу, повинні старатись пояснювати вчення з прекрасної скарбниці, яку ті передали.

⁴ Кан. 332 - §2. Слід засновувати вищу семінарію, яка б служила або одній дуже великій єпархії, або, якщо не всій Церкві свого права, то, принаймні після укладення угод, - багатьом єпархіям цієї Церкви свого права, навіть різних Церков свого права, які в цьому регіоні або країні мають єпархію, так, щоб забезпечувала бездоганне навчання як відповідною кількістю питомців, так і тією, яка личить, кількістю належно підготовлених наставників і викладачів, а також достатніми засобами й об'єднаними найкращими зусиллями.

Кан. 334 - §1. Семінарію для власної єпархії засновує єпархіяльний Єпископ; семінарію, спільну для багатьох єпархій, заснують єпархіяльні Єпископи цих єпархій або вища від них влада, однак за згодою Ради Ієрархів, якщо йдеться про Митрополита митрополічної Церкви свого права, або за згодою Синоду Єпископів патріяршої Церкви, якщо - про Патріярха.

Семінарії Помісної Церкви обов'язкову програму⁵ укладає виключно Синод єпископів.⁶ Семінарія не надає наукових ступенів, бо, по-перше, для

---

⁵ Кан. 349 - §1. Філософське навчання має за мету доповнити вишкіл на основі гуманістичних наук; тому, беручи до уваги філософію як античну, так і нового часу, як культуру всього людства, так і особливо власну, слід звертатися передусім до повсякчас важливої філософської спадщини.

§2. Історичні й систематичні курси слід так вести, щоб питомці за допомогою гострого інтелектуального аналізу могли легше відрізнити правду від неправди і з відкритим умом для слова Божого могли належно проводити теологічні дослідження і стали здатнішими для виконання служби також через розмови з освіченими людьми сучасності.

Кан. 350 - §1. Теологічні предмети слід викладати у світлі віри так, щоб питомці глибоко вникали в католицьку науку, почерпнуту з божественного Об'явлення, і так її виявили у своїй культурі, щоб вона стала поживою власного духовного життя і дуже корисним засобом для успішного служіння.

§2. Немовби душею всієї теології повинно бути Святе Письмо, яке має формувати всі священні предмети; тому, крім точного методу його тлумачення, слід викладати головні істини економії спасіння, а також важливіші теми біблійної теології.

§3. Літургію слід вивчати, зважаючи на її особливе значення як конечне джерело доктрини і справжнього християнського духу.

§4. Поки не буде досягнуто єдності, якої Христос бажає своїй Церкві, єкуменізм має бути однією з необхідних основ кожного теологічного предмету.

Кан. 351. Оскільки викладачі священних предметів учать з доручення церковної влади, вони повинні вірно викладати науку, яку вона сама подає, і в усьому смиренно слухатись постійного Учительського Уряду і керівництва Церкви.

Кан. 352 - §1. Пастирський вишкіл слід пристосувати до умов місця і часу, до якостей питомців, неодружених і одружених, до потреб служінь, до яких вони себе готують.

§2. Питомці повинні вивчати насамперед катехитику й гомілетику, літургічну відправу, управління парафією, діалог евангелізації з невіруючими або менше ревними вірними, суспільний апостолят, не легковажачи допоміжні предмети засобів соціальної комунікації, як психологія і пастирська соціологія.

§3. Хоча питомці підготовляються до виконання служінь у власній Церкві свого права, однак вони повинні формуватись у справді універсальному дусі, щоб бути душевно готовими присвятитися душпастирському служінню всюди на землі; тому слід ознайомлювати питомців з потребами всієї Церкви, особливо з апостолятом єкуменізму та евангелізації.

Кан. 353 - Згідно з приписом партикулярного права, слід застосовувати вправи і випробування, особливо корисні для утвердження пастирського вишколу, як-от: суспільне або харитативне служіння, катехитичне навчання й особливо початки пастирської діяльності після завершення філософсько-теологічного вишколу і дяконська практика перед пресвітерським свяченням.

⁶ Кан. 330 - §1. Завданням Синоду Єпископів патріяршої Церкви або Ради Ієрархів є видавати програму навчання священнослужителів, в якій повинно бути стисло викладене загальне право для семінарій у межах території власної Церкви; в інших випадках обов'язком єпархіального Єпископа є скласти такого роду програму для своєї єпархії згідно з приписом кан. 150, §3; до цих властей належить також змінювати програму.

§2. Програма навчання священнослужителів може навіть, після укладення угод, стати спільною для всього регіону або країни, навіть для інших Церков свого права із застереженням, щоб не зазнала ніякої шкоди своєрідність обрядів.

досягнення поставленої перед нею мети, якою є вишкіл священнослужителів, цього не треба, і, по-друге, церковне право не габілізує її до такої діяльності. Семінарія видає посвідчення чи диплом про закінчення канонічних студій, як приписано каноном 348.⁷ Якщо Семінарія, з якихось міркувань, хоче надавати наукові ступені, то вона повинна відповідати всім вимогам до Церковного факультету або стати філією (коли йдеться про навчальну програму) якогось Церковного факультету, Академії чи Університету, і тоді цей науковий осередок надаватиме відповідні наукові посвідчення згідно з відповідними контрактами, укладеними між згаданими установами.

2. Осідок (центр) студій Чину; або Чернечий осідок студій, або Студійний дім

Кожна чернеча громада відповідає за виховання своїх членів. Перше впровадження в духовне життя і в цілі-харизму громади, тобто новіціат, має відбуватися виключно власними силами означеної чернечої громади. Подальше доповнення формації може відбуватись у власному осідку студій одної чернечої громади чи у спільних чернечих інституціях.⁸ Згідно з каноном 536, «відповідно до припису статутів, Генеральною капітулою або вищими Настоятелями Чину або Згромадження може бути затверджений осідок студій Чину або Згромадження»⁹. Якщо йдеться про кандидатів до священства, то для існування такого осідку мають бути підібрані відповідні викладачі з

§3. Програма навчання священнослужителів повинна, сумлінно дотримуючись загального права і враховуючи традицію власної Церкви свого права, охоплювати, крім іншого, більш спеціальні правила щодо особистого, духовного, наукового і пастирського формування питомців, а також щодо викладання окремих предметів і організації курсів та екзаменів.

⁷ Кан. 348 - §1. Для тих, що призначаються до священства, студії у вищій семінарії, дотримуючись кан. 345, повинні охоплювати філософські і теологічні курси, які можна проходити або поступово, або одночасно: ці студії повинні охоплювати принаймні повне шестиріччя так, щоб час, присвячений на філософські предмети, дорівнював повним двом рокам, а час, відведений для теологічних студій - повним чоти-рьом рокам.

§2. Філософсько-теологічні курси мають починатися введенням у Христове таїнство та економію спасіння і закінчуватися показом взаємозв'язку і тісного поєднання всіх предметів з урахуванням порядку чи ерархії істин католицького вчення.

⁸ Potissimum institutioni 2. 2. 90, № 98-100 in Enchiridion Vaticanum, T. 12

⁹ Кан. 536 - §1. Спосіб навчання членів визначається в статутах з дотриманням припису кан. 471, §1.

§2. Навчання членів, які призначаються до священнослужіння, крім того, повинно проходити згідно з програмою навчання священнослужителів, про яку мова в кан. 330, в осідку студій Чину або Згромадження, затвердженому, відповідно до припису статутів, Генеральною капітулою або вищими Настоятелями; якщо не можна мати власного осідку студій, згідно з приписом кан. 340, §1, то члени інституту повинні навчатися під проводом досвідченого керівника в іншій семінарії або інституті вищих студій, затвердженому церковною владою.

відповідними науковими ступеннями, які мають черпати своє знання «особливо від Східних Отців Церкви». Назва установи - Осідок, або Центр, студій такого-то Чину. Якщо таких умов забезпечити не можна, то під проводом досвідченого керівника ченці повинні вчитися деінде, у такій церковній установі, яка забезпечує відповідний рівень студій.

Латинський канон 819 зобов'язує настоятелів, для добра чернечої спільноти і Церкви, висилати тих молодих, які відрізняються духовною поставою, моральними прикметами і знанням, до Церковних університетів чи факультетів. Деякі монаші громади мають Церковні факультети й університети, але для цього потрібний окремий дозвіл Римського Апостольського Престолу.

3. Католицький університет

Основною метою Католицького університету чи інституту є «вивчення всього розвитку вищої культури, у якому багатогранне людське пізнання було б осяяне світлом Євангелія»¹⁰. Це означає, що його мета - не виховання священиків чи монахів (хоч воно може також вестися), і не в усіх Католицьких університетах викладається наука богослов'я.

Мета Церкви - виконувати отриману від Христа божественну місію йти, навчати і виховувати, а також продовжувати історичну традицію постійного сприяння культурі та її поступові. Стосовно цього, можна пригадати, що Церква заснувала найстаріший у світі університет (медичний інститут) - у місті Салерно в середині XI століття. Вона ж близько 1084 р. була засновницею Болонського університету, а наприкінці XII століття - Паризького. Наприкінці XIII століття в Європі існувало 52 університети, з яких принаймні 39 було створено повністю Церквою чи за її значною участю.¹¹ Те саме можна сказати про Львівський університет, заснований 1661 року як богословський факультет.

Католицький університет засновує чи затверджує Патріарх за згодою Синоду в порозумінні з Римським Апостольським Престолом.¹²

---

¹⁰ Кан. 640 - §1. Католицький університет ставить собі за мету, щоб постійна, публічна й універсальна присутність християнського світогляду здійснювалась у вивченні всього розвитку вищої культури: тому він установлює навчання досліджень, рефлексій і освіти вищого ступеня, в Якому багатогранне людське пізнання було б осяяне світлом Євангелія.

¹¹ Chiapetta Luigi. Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale. - T. 1. - Napoli, 1988. - P. 889.

¹² Кан. 642 - §1. Католицький університет є закладом вищих студій, заснованим або затвердженим як такий вищою адміністративною владою Церкви свого права, яка попередньо звернулася до Апостольського Престолу за радою, чи самим Апостольським Престолом; це повинно бути стверджено публічним документом.

4. Католицькі інститути вищих студій або Університетські інститути

Католицькі інститути вищих студій або Університетські інститути подібні до Католицьких університетів. Вони призначені радше для мирян і не можуть бути Церковними факультетами чи університетами.¹³ Католицький інститут вищих студій засновує чи затверджує Патріарх за згодою Синоду в порозумінні з Римським Апостольським Престолом.¹⁴ Такий Інститут пов'язаний із відповідним іншим Факультетом чи Університетом.¹⁵

5. Академія

Академія - назва деяких вищих навчальних закладів (див.: Церковний факультет чи університет).

6. Науково-дослідний інститут

Науково-дослідний інститут - це установа, де здійснюються наукові дослідження і підготовка наукових кадрів.

7. Філія

Система афіліації до університету чи академії існує для того, щоб допомогти тим установам, які мають спроможність і благословення на це, надавати своїм навчальним програмам офіційне наукове визнання, а студентам - визнані наукові титули, які мали б канонічні наслідки. Тут ідеться лише про афіліацію навчальних програм даної інституції, що означає підписання спільної домовленості про відповідність програми, змісту викладів, дипломів викладачів, порядку набору студентів, навчання й підбору викладацьких кадрів, складання іспитів і захисту дипломних робіт.

Проілюструймо на конкретному прикладі зазначене в п. 1 про Семінарії і п. 7 про Філії. Мова йде про правильність випускування документів, щоб вони мали дійсні канонічні наслідки. Отже, семінарист навчається у Вищій духовній семінарії Святого Духа в Городку, яка є філією Папського Латеранського Університету в Римі. Усі навчальні курси відбуваються в Городку, в осідку семінарії. Після завершення цих студій диплом семінаристові видає не Городоцька семінарія, а Латеранський університет. Це відбувається з єдиної канонічної причини: семінарія канонічно не є навчальним закладом, у якому

---

§2. У межах території патріяршої Церкви цією вищою владою є Патріарх за згодою Синоду Єпископів патріяршої Церкви.

¹³ Кан. 640 - §2. Інші католицькі інститути вищих студій або автономні факультети, які мають ту саму мету, прирівнюються до католицького університету, але не церковні університети і факультети, про які мова в канн. 646-650.

¹⁴ Кан. 642.

¹⁵ *Annuario Pontificio* 1996, 1873.

гарантується відповідність навчально-наукового рівня кожного курсу, котрий у ньому викладається.

У виписках стосовно викладів, які ведуться в семінарії, котра має які-небудь домовленості з канонічно апробованим факультетом, має бути зазначено, що таке право делеговано факультетом і що документ має канонічні й наукові наслідки. У разі, якщо такої домовленості нема, чесно буде зазначити, що «вслухані предмети не передбачають набуття наукового ступеня і не мають канонічних наслідків». Тут треба наголосити, що мова йде не про сам рівень викладання, який може бути й високим, а лише про канонічний мандат для видачі Церквою визнаних дипломів із філософії й богослов'я.

Єпархіальна семінарія, яка не має домовленості з канонічно визнаним вищим навчальним закладом, може натомість видати диплом, який засвідчує, що «у даній єпархії сповнено вимоги для отримання ієрейських свячень».

8. Церковні університети

Церковний університет або факультет - канонічна назва тих закладів, які спеціалізуються в богослов'ї, катехитиці і подібних дисциплінах. У цих закладах можуть досягти відповідного глибшого знання, виключно за науковими критеріями, майбутні священики, ченці і миряни. Специфіка Університетів полягає в їхньому науковому підході - згідно із загальноприйнятими науковими нормами,¹⁶ котрі, як відомо, не можуть суперечити глибокій духовності. Церковний університет засновує чи затверджує Патріарх за згодою Синоду в порозумінні з Римським Апостольським Престолом.¹⁷ Тільки така установа надає дійсні академічні титули, які мають канонічні наслідки в Церкві.

9. Церковний факультет

Поняття «Церковний факультет» визначає заклад, який спеціалізується в окремій науковій галузі, такий як богослов'я, катехитика, східне канонічне

---

¹⁶ Кан. 647 - Метою церковного університету або факультету є:

1-е - глибше й науково досліджувати божественне Об'явлення і те, що з ним пов'язане, систематично тлумачити й оцінювати істини Божого Об'явлення, вивчати у його світлі нові проблеми розвитку сучасної науки і подавати їх сучасникам у спосіб, пристосований до власної культури;

2-е - поглиблено вчити тих, хто студіює різні предмети, згідно з католицькою наукою і належно підготовляти їх до різних діл апостоляту, служіння або навчання цих предметів і підтримувати безперервний вишкіл.

¹⁷ Кан. 649 - Заснування або затвердження церковних університетів або факультетів здійснюється або Апостольським Престолом, або вищою адміністративною владою, про яку мова в кан. 642, разом з Апостольським Престолом.

право чи подібній. Церковний факультет має відповідати всім тим нормам, що й Церковний університет.

10. Церковний вищий інститут релігієзнавства (релігійних наук)

Це інституція, яка не має строго університетського характеру, хоч тут також на вищому рівні займаються богослов'ям і навчають богослов'я та інших дисциплін, які належать до християнської культури.¹⁸ Тут готують викладачів релігії для середніх шкіл, постійних дяконів, катехитів, які займаються пастирською діяльністю. Своїх власних дипломів такі заклади не видають. Вони пов'язані з Церковним факультетом, який після принаймні чотирьох років навчання надає академічний титул «магістра релігійних наук».¹⁹ Інституцію засновує Глава Церкви за згодою Синоду в порозумінні з Римським Апостольським Престолом.

11. Академія наук

Академія наук - найвище об'єднання наукових товариств, наукових установ чи науковців даної країни чи Церкви.

Висновки

Представлений тут матеріал стосовно номенклатури назв навчально-наукових вищих інституцій, які за нормами канонічного права повинні б нині застосовуватися в Київській Церкві, об'єднаній із Римським Апостольським Престолом, було підготовано, керуючись рекомендаціями, які прозвучали на річних загальних зборах Синодальної ради богословської освіти і виховання (Львів, 18 листопада 1998 р. Б.). Описане в ньому правове підґрунтя не відповідь, напевно, на всі актуальні запитання, але допоможе тим установам, котрих це стосується, зробити крок до кращої і більш гармонійної праці для спільного добра всієї Соборної Церкви.

Практичні кроки в цьому напрямку можуть бути такими: кожна єпархія і чернеча громада Київської Церкви повинна застановитися, чи її навчальні, наукові або виховні інституції відповідають нормам Кодексу канонів Східних Церков. Якщо ні - то змінити їхню назву, приводячи її у відповідність із нормами. Зробити це треба тверезо й самостійно, щоб не наражатися на непотрібні зауваги з боку вищих чинників церковної влади. Адже якщо всі установи діятимуть згідно з канонами, то Київська Церква зможе меншими зусиллями, ніж сьогодні, досягти більшої гармонії й ефективності у сповненні своєї місії - навчати свій народ, у тому числі й майбутніх священнослужителів.

¹⁸ Латинський кодекс, кан. 821.

¹⁹ *Annuario Pontificio* 1966, 1873.

Але, крім належного виконання своїх обов'язків і задоволення власних потреб, не слід забувати, що ми є найчисленнішою Східною Церквою в сопричасті з Римською, і не тільки в Європі, а й у світі. І це накладає на нас додаткові обов'язки, серед яких - відповідно провадити свою богословську і виховну діяльність не тільки для себе, а й для інших народів.